

Marinus van den Berg
Wim Huijser

Levens paden

Over wandelen en onderweg zijn

Marinus van den Berg en Wim Huijser

Levenspaden

Over wandelen en onderweg zijn

 ten have

Inhoud

Inleiding 13

JUNI 17

Lijden en hoop	19
Nieuw perspectief	20
Transitietijd	22
Rustpunten	23
Lopen in verbinding	24
Wijst zich vanzelf	27
Bij wie wil je niet in het graf	28
Menselijke maat	29
Laten we durven	30
Herkomst	31
Kind aan huis	33
Gebaande paden	34
Rondje lopen	35
Evenwichtskunstenaars	37
Lopen en herinneren	38
Rivierenland	40
Leven zonder lezen	41
Snijpunt	42
Literatuur voor beginnende pensionado's	43
Bomen	45
Stem tegen koopzondag	47
Mijn landschap	48
Armen achterin	50
Dichter	51
B & B	53
Wandelcoaching	54
Over vondertjes	56
Vorm en inhoud	57

Snelheid misvormt	58
Zebrapad	60
Wellust	61
Mist	62
Lopen, drinken en eten	64
Padvinden	65
Op het zorgpad	66
Stille omgang	68
Beschermd wandelen	69
Hier en nu	71
Verboden toegang	72
Herdenkingspad	73
Lopen met de burgemeester	75
Prachtplek	76

JULI 79

Lopen als het anders loopt	81
Ommetje	82
Vallen	83
Tuinpad	85
Boerderijwinkels	86
Loslopen	88
Afremmen	89
Tijdpad	90
Bankjes	92
Kooigang	93
Liften	95
Ontroering	96
Kruidentuin	97
Het oude rechte pad	98
Bloemen	100
Onwaarschijnlijke reis	102
Le Grand Départ	103
Mieterse wandelingen	105

Onvoorbereid op weg	106
Offa's Dyke Path	108
Op tijd thuis	109
Bedachte geschiedenis	111
Boeken en het verkeerde pad	112
Wandelmaatje	114
Natuurmonumenten	115
Landlopen	117
Wegwijzers	118
Moeder en zoon	120
Bevestigen	121
Oude wandelingen	123
Landloper	125
In het honderd lopen	126
Vergeet al je zorgen	128
Wandelman	129
Een zachte landing	131
Vriendschappen	132
Bloemen	134
Rolstoelpad	135
Goa-stok	137
Trip	138
Slenteren	140
Als een wandelaar	141

AUGUSTUS 145

Gast in de buitenwereld	147
Uitwaaien	148
Respect	150
Opwaartse wegen	151
Looprichting	153
Trage tocht	154
Wachten	156
Onbegaanbaar	157

Exposure 158
Lange marsen 160
Stilte 162
Dribbelen 163
Begraafplaatswandeling 164
Kronkelpaden 165
Hard zitten 167
Omweg 168
Bergafwaarts 170
Anders lopen 171
Loopoefeningen 173
Flaneren 174
Waaghalzen 176
Buitenstaander 177
Scheiden 179
Route 66 181
Hoelang? 183
Vastlopen 184
In de bus 186
Groter geheel 187
B-weg 189
De wandelaar 190
Danken 192
Voetveer 193
Rouwdefilé 195
Energiestromen 196
Vakantiegroeten 198
Twee sporen 199
Zijwegen 200
Meereizen 202
Levensloop 203
Levensweg 205
Pleinen 207
Hardlopen 208

SEPTEMBER 211

- Vakantielege 213
- Poëziepad 214
- Gaan in vrede 216
- Levensstroom 217
- Laatste vakantie 219
- Winterreis 220
- Busverkeer 222
- Vooruitgang 223
- Mensen lezen 225
- Songs of Travel 226
- Rotondes 228
- Reisgenoten 229
- Striptocht 231
- Lunchpauzewandeling 232
- Uitlopen 234
- Maasoevers 235
- Reisverhaal 237
- Gaan waar de woorden gaan 238
- Fotoreportage 240
- Niet begrijpen 242
- Kunst van het alleen-zijn 243
- Doodlopende weg 245
- Moed 247
- Volgen 248
- Pelgrimslid van Feyenoord 250
- Ware ruimte 251
- Op de fiets 253
- Dwaalsporen 254
- Ritueel begeleider 256
- Levenspad 258
- Lang geleden bestaat niet 259
- Over en weer 261
- Prikkeldraad 263

Smalle brug	264
Achteroplopen	266
Rechtdoor	267
Levensbeelden	269
Lijdenswegen	270
Snee in de vereelte wereldziel	272
Buitenkant	274
Wereldreiziger	275
Looptijd	277

NOTEN	281
-------	-----

Inleiding

Het levenspad is vol onoverzichtelijke hoeken en verraderlijke bochten. Sommige mensen ervaren pieken en dalen, andere ervaren het leven als glooiend. Een heuvel kan zich laten voelen als een vals plat, omhoog of geleidelijk bergafwaarts. Vaak is het een pad dat we alleen moeten gaan. Op sommige trajecten is er het geluk dat je een eindje met elkaar op kunt lopen.

Het zal een jaar of twintig geleden geweest zijn dat wij elkaar voor het eerst ontmoetten tijdens een redactievergadering van een maandblad. Marinus was daar columnist en Wim was gevraagd te adviseren bij de restyling van het tijdschrift. Het was slechts een korte ontmoeting. In 2007 kwamen wij elkaar voor de tweede keer tegen in Laurens Antonius, het verzorgingshuis in Rotterdam, waar Wims vader de laatste weken van zijn leven in het hospice verbleef. Daar hebben we nader met elkaar kennis kunnen maken en gesproken over de heilzame werking van schrijven. We stelden vast dat in het schrijven de loop van het leven soms een vorm kan aannemen die je verder helpt. In het jaar na het overlijden van zijn vader schreef Wim het boek *Zoek de zonzijde*. Vanzelfsprekend kreeg ons contact daarin een plek. Van Marinus was ondertussen zijn dagboek van het jaar 2006 verschenen. In *De dag heeft genoeg* wordt elke dag geteld.

Nadat Marinus *Voetsporen* had gelezen, waarin Wim langs schrijverspaden door het Gelderse rivierenland was gegaan, belde hij op om te vertellen dat hij zelf betrokken was bij *Walk of Wisdom*, een eigentijdse pelgrimsroute in de omgeving van Nijmegen. We hadden het gevoel dat onze paden elkaar wel weer ergens zouden kruisen.

Op zondag 7 juni 2015 was dat het geval tijdens een poëzieprogramma van Wim Brands in de Rotterdamse boekhan-

del Donner. Evenals de week daarvoor in *VPRO Boeken* ging het gesprek onder andere over Wims biografie van C. Buddingh': *Dichter bij Dordt*. Midden in het boekenparadijs gaven wij elkaar voor de derde maal een hand en vertelden we waar we mee bezig waren. Weer ging het over wandelen, onderweg zijn en onze gedeelde liefde voor literatuur. Wim concludeerde dat in zijn werk paden, poëzie en persoonlijke drijfveren zich met elkaar verstrengelen tot een triple helix. Marinus had het al eens geschreven: 'Wie schrijft leeft dubbel.'

Twee dagen na onze ontmoeting in Rotterdam kwamen wij op de gedachte om elkaar te schrijven over de paden in het leven. In drie maanden tijd – van juni tot half september – schreven we elkaar zo'n tweehonderd teksten: korte beschouwingen aan de hand van ontmoetingen, wandelingen en ontwikkelingen in ons eigen leven. Ook de waan van de dag vormde daarin geregeld een aanleiding. Het onderweg zijn werd het waarnemen van een wereld in verandering, vaak ook in verwarring.

In het voorjaar van 2015 werkte Marinus aan het boek *Lijden verlichten*. In december zou het veertig jaar geleden zijn dat hij als pastor ging werken in het verpleeghuis Randeroode in Apeldoorn. Dat was de start van zijn weg door het land, van ontmoetingen met mensen die lijden en mensen die probeerden dat lijden te verlichten. In de zomermaanden waarin onze teksten tot stand kwamen, groeide ook het besluit om afscheid te nemen van wat de Vlamingen 'gesalarieerd werken' noemen. Zo vielen afscheid en het boek *Lijden verlichten* samen. Een afscheid dat binnenleidde in een nieuw levensgebied. Wat er in de wereld gebeurt – wat er in het recente voorjaar in Brussel gebeurde – stelt steeds weer nieuwe vragen.

Beiden waren we geschokt en sprakeloos bij de onverwachte dood van Wim Brands. We dachten aan Joost Zwa-

german en Rogi Wieg, door ons gewaardeerde dichters, die het soms bijna onzegbare proberen te zeggen. ‘Zijn lopen was uitstellen. / Uitgesteld vallen,’ schreef Brands in zijn gedicht ‘Vallende Vaders.’ Zij behoren tot de mensen die met ons mee blijven lopen...

We leven in een wereld in verwarring, een wereld in overgang. Wij hechten aan taal en woorden die bruggen leggen naar morgen. Taal die het vuur van gerechtigheid en liefde aanblaast.

Marinus van den Berg en Wim Huijser,
Rotterdam/Wageningen, april 2016

JUNI

M Lijden en hoop

Wandelroutes leiden de wandelaar niet alleen en altijd langs inspirerende plaatsen. Soms moet je stinkende, vuile ochtendstraten gedogen, zoals toen ik op een vroege ochtend vanuit Amsterdam aan het Floris V-pad begon. Of kale, saaie wijken of een industriegebied doorkruisen. Er is niet altijd alleen maar rust en stilte. Je kunt last hebben van drukkende warmte die je hoofdpijn bezorgt. Je kunt bij ongunstige wind getergd worden door het lawaai van het verkeer op de snelwegen.

Die niet zo romantische etappes heeft de Franse arts Jean-Christophe Rufin¹ treffend beschreven in zijn verslag van zijn reis naar Santiago. Een boek dat hij niet had willen schrijven en waarvoor hij onderweg ook geen aantekeningen maakte, maar dat hij toch geschreven heeft. Wie het gaat lezen wil het ook uitlezen. Zo verging het mij. Zijn boek bevalt me omdat hij laat voelen dat de weg van het leven niet alleen maar uit mooie vergezichten en hoogtepunten bestaat. Er zijn ook saaie, geestloze etappes, waarop je moet omgaan met irritaties, met teleurstelling – of waarop je zelfs kunt verdwalen.

Op het Floris V-pad raakte ik bij Muiden in de war vanwege grote wegwerkzaamheden. De bewegwijzering was onduidelijk. Zo kan de levensweg onverwacht zijn: hoe nu verder? Ik kreeg onderweg een telefoontje van een kloosterzuster die wilde weten waarover ik zou spreken op de bezinningsdag in september. Ik had juist een column over lijden geschreven die in *Trouw* was gepubliceerd. Ik gaf aan dat dat het thema zou worden. Ze vroeg me om ook in 2015 weer te komen. Ik stelde haar voor om dan na te denken over hoop. Dat lijkt een tegenstelling maar ik ben, mede door de promotie van Erik Olsman² en het symposium dat eraan voor-

afging, scherper gaan zien dat lijden en hoop nauw met elkaar verbonden zijn. Er is geen lijden zonder hoop. Ook in de wanhoop klinkt hoop. Hoop is een kracht. Het is een kunst om met hoop zo om te gaan dat lijden niet onderschat wordt, maar zo wordt opgemerkt dat hoop het lijden kan verlichten. We vragen liever aan iemand wat de hoogtepunten in zijn of haar leven waren dan wat de dieptepunten waren. Toch kan de laatste vraag een contact verdiepen. Zo'n vraag vraagt om vertrouwen en de hoop dat de ander je ook aanvaardt met de schaduwkanten van je levensweg. Het vraagt om authentieke belangstelling en empathie. Lijden en hoop zijn samen onderweg.

WNieuw perspectief

Een herinnering. Samen met mijn moeder maak ik op een mooie voorjaarszondag een autotochtje. We rijden over *memory lanes* in en om mijn geboortedorp. Daar, aan de rand van het Rotterdams havengebied, ligt een onverwachte groene buitenplaats met daarin het Huys Ten Donck. Ooit gebouwd door een VOC-bewindhebber die tegelijk burgemeester van Rotterdam was. Tegenwoordig is het vooral in trek als locatie voor speelfilms en partijen. Het omringende bos is een paar jaar geleden opengesteld voor publiek. We wandelen langs de indrukwekkende bomen en verscholen waterpartijen. Mijn moeder is nog geen twee kilometer verderop geboren. Haar hele leven heeft ze in het dorp gewoond en toch is dit de eerste keer dat ze het bos bezoekt. Als kind kon het alleen stiekem, als de sloten bevroren waren. Vanaf een bankje kijken we uit over de zogenaamde bomenwei. Daarachter loopt de weg waarover ik talloze malen richting Rotterdam ben gereden. Het onverwachte perspectief geeft een

nieuw inzicht. Het lijkt wel of we ergens op vakantie zijn.

Het blikveld kantelen levert vaak nieuwe vergezichten op. Zo reis ik de laatste jaren weer vaker met de trein. Vaak parallel aan de A12, dwars door het Groene Hart. Het tracé van een spoorlijn geeft een kijkje in de geschiedenis, terwijl het reizen over snelwegen steeds meer een soort intergalactisch forensenverkeer is geworden. Wie weet nog wat zich achter de spiegelende geluidsschermen bevindt? Voor bewoners en wandelaars is de keerzijde er gelukkig ook. Zo wandelde ik laatst bij Beesd. Er was geen A2 te bekennen; slechts een zacht geruis verried de loop van de snelweg.

Nog zo'n omkering van het perspectief. Onlangs zag ik een programma over de forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Er waren beelden te zien van Fort Blauwkapel, idyllisch en verstillend. Een ongeschonden dorpje uit de achttiende eeuw, een oase van rust en vogelgefluit. Waarom was ik daar nooit geweest? Ik wist dat het ergens bij Utrecht moest liggen, maar waar? Google Maps geeft me het antwoord en met verbazing bekijk ik de ligging van het vierhoekige fort. Vlak daarlangs moet ik honderden keren Utrecht zijn binnengereeden. Meestal gehaast. Al die keren draaide ik in een wijde lus om het fort. Nooit iets van gemerkt. Achter die verhullende bomenrij blijkt een historisch paradijsje schuil te gaan. Maar alleen wie de kaart echt leest weet het te liggen. Op een mooie dag, als de merels hun voorjaarslied aanheffen in de eiken en kastanjes op de aarden wallen, of in de meidoorns die er ooit dienden als natuurlijk prikkeldraad, kijk ik vanaf dat punt om mij heen. Het geruis van de A27 neem ik voor lief.

M Transitietijd

Gisteren namen drie collega's – een stafverpleegkundige, een psychologe en een maatschappelijk werkende – afscheid. Bijna achttien jaar werkte ik met hen samen. De zorg verandert. Zorgorganisaties veranderen. Het is een onrustige tijd. Ze hadden nog eens goed naar hun financiën en hun verantwoordelijkheden gekeken en vonden het een mooi moment om te gaan. Ze werden beginnende pensionado's. Hoewel ik ouder ben en nog in deeltijd blijf werken, voelt het als de afsluiting van een tijdsperiode.

In de middag zag ik de film *Difret*³, die zich afspeelt in Ethiopië en laat zien hoeveel pijn, geweld en overtuigingskracht het kan kosten om een nieuwe tijd in te gaan. Een tijd waarin een einde komt aan de ontvoering van jonge meisjes om te trouwen met een man die niet de man van hun keuze is.

In de latere namiddag ging ik op een terras zitten aan de Nieuwe Maas. Er passeerden binnenvaartschepen met namen als Welkom, Vita Nova en Transitorius. De gloednieuwe Vita Nova vervoerde oud ijzer en ander afgedankt metaal op weg naar recycling. Op weg naar een nieuw leven. Wat de Transitorius vervoerde kon ik niet zien. De vracht lag verborgen in het gesloten binnenruim.

Wat de toekomst brengt is verborgen. Voor mijn collega's is er een tijd voorbij en ze zijn welkom in een nieuwe tijd. Toch kan het even duren voordat je daar echt geland bent. Je bent niet meer hier, maar ook nog niet ginds. Je verkeert in een transitietijd.

Ik lees – al of niet toevallig – de nieuwe roman *Liefde tussen 5 en 7*, die gaat over het leiden van een dubbelleven.⁴ Er staan prachtige zinnen in zoals: 'Het verleden is nooit afgesloten. Als je ernaar kijkt leeft het op.' 'Ware inzichten groeien heel langzaam.' 'Je bent wie je geworden bent.' Er komt

weer heel wat op mijn pad op deze dag waarop ik tijd neem om te herstellen van gisteren.

Rustpunten

Wie wandelt komt altijd wel thuis met een verhaal. Op het klompenpad rondom Harskamp komen we op zondag vrijwel niemand tegen. Het is een rustdag. Bij een boerderij passeren we een merkwaardig houten hutje. Het blijkt om een 'Rustpunt' te gaan, een plaats op een particulier erf waar wandelaars en fietsers even kunnen pauzeren. Als ze willen kunnen ze er hun hoofd onder de kraan houden en zichzelf weer opladen. Rustpunten zijn bijna altijd uitnodigend en zonder pretenties. Niets hoeft, je mag er zijn. Meestal hebben ze iets bijzonders. In dit geval een galerie, maar wel een die zich aan de rustdag conformeert. Het hutje in de tuin is echter wel open en blijkt vol te staan met boeken. Mist en dauw van het Veluwe land zijn er jarenlang onbelemmerd in doorgedrongen. Tussen de grote en kleine namen van de wereldliteratuur tref ik een klein Engels hymneboek aan. De kaft is nog in redelijke staat. Op het schutblad staat in zwarte inkt: 'Florence Miller, July 1893. From Reverend George'. Zo'n geschenk mag ik niet achterlaten. Het boek gaat mee in de rugzak, de euro in het geldbakje. We vervolgen ons pad, talloze lofzangen rijker.

Thuis zet ik het boek op de schouw om het klamme gevoel uit het papier te verdrijven. Alleen het patina resteert. Ik zit er geregeld naar te staren en vraag mij af welke reis het boekje in de afgelopen 120 jaar heeft afgelegd. Niet een vraag die er veel toe doet, maar heerlijk om me in te verliezen. In wiens handen heeft het boek gelegen? Welk pad is het gegaan? En hoe verhielden George en Florence zich tot elkaar? Waar-

om gaf de een het de ander cadeau? Elk voorwerp dat wordt doorgegeven schrijft in wezen geschiedenis, draagt vanaf dat moment een volgend hoofdstuk in zich mee. 'From Reverend George.' Als ik zelf iemand een boek cadeau doe, schrijf ik er ook graag iets in. 'Voor..., omdat...'. Een aangeraakt boek.

In het boek *De haas met de amberkleurige ogen* lees ik diezelfde week het bewogen levensverhaal van een bijzondere erfenis. Edmund de Waal schrijft dat verhalen in zekere zin ook dingen zijn.⁵ Net als voorwerpen kennen ze een zeker patina. Ik onderstreep zijn stelling. Het is waar. Daarvan dragen we er ook steeds meer op ons pad mee. De kunst is om af en toe een geschikt rustpunt te vinden. Waar we de tijd kunnen nemen om ze te overdenken, ze weer op te poetsen en glans te geven. Soms moet je daarvoor eerst uit wandelen gaan.

M Lopen in verbinding

In mijn kinderjaren kende ik het begrip 'wandelen' niet. Dat was iets van deftige en rijke mensen. Ze wandelden in de lannen met een hoed op en een paraplu of wandelstok in de hand. Ik kom niet uit de stad maar van het platteland, waar koeien en sloten waren en vonders over die sloten. Er waren kerkenpaadjes door de weilanden en modderige wegen. Op zondagavond kuierden we. Vooral in de zomer. Dat ging heel langzaam. We keken naar de koeien en stonden stil om te praten met burens die ook aan het kuieren waren. Auto's of bromfietsen waren een bezienswaardigheid. We schreven de nummerborden op. Naar school kuierden we niet, maar liepen we, totdat we onze eerste fiets kregen. Kinderfietsen kenden we niet. Het meer plechtige lopen leerde ik in de kerk kennen. Dat was de processie die eenmaal per jaar langs het kerkhof en door de tuin van de pastorie liep.